

RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNING MOLIYAVIY TEKNOLOGIYALAR BILAN ALOQASI

Mirzaliyev Muxtorjon Murod o'g'li

Menejment va zamonaviy texnologiyalar universiteti magistranti

E-mail: muxtor1119090@gmail.com

Jumaboyeva Pokiza G'ayrat qizi

Menejment va zamonaviy texnologiyalar universiteti magistranti

E-mail: pokizajumaboyeva@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada taqdim etilgan xavf va imkoniyatlar raqamlashtirish, raqamlashtirishning iqtisodiyotning moliya sektoriga ta'siri ko'rsatilgan hamda boshqalar jamiyatning faoliyat sohalari, shuningdek, O'zbekistonda erishilgan yutuqlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. iqtisodiyot, raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, raqamli texnologiyalar, axborot.

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ЕЕ СВЯЗЬ С ФИНАНСОВЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ

Мирзалиев Мухторжон Мурод угли

Магистрант Университета менеджмента и современных технологий

E-mail: muxtor1119090@gmail.com

Жумабоева Покиза Гайрат кизи

Магистрант Университета менеджмента и современных технологий

E-mail: pokizajumaboyeva@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены риски и возможности цифровизации, влияние цифровизации на финансовый сектор экономики и другие сферы жизни общества, а также анализируются достижения, достигнутые в Узбекистане.

Ключевые слова. экономика, цифровая экономика, цифровизация, цифровые технологии, информация.

DIGITAL ECONOMY AND ITS RELATIONSHIP WITH FINANCIAL TECHNOLOGIES

Mirzaliyev Muxtorjon Murod ugli

Master's student at the University of Management and Future Technologies

E-mail: muxtor1119090@gmail.com

Jumaboyeva Pokiza

Master's student at the University of Management and Future Technologies

E-mail: pokizajumaboyeva@gmail.com

ABSTRACT

This article showed the risks and opportunities provided by digitalization, the impact of digitalization on the financial sector of the economy and other spheres of society, also analyzed the successes achieved in Uzbekistan.

Keywords: economy, digital economy, digitalization, digital technology, information

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot tushunchasi birinchi marta 1996-yil ilmiy adabiyotlarda ishlatilgan va hozirgi kungacha umumiy qabul qilingan aniq ta'rifga ega emas. Ammo aksariyat manbalarga asoslanib, biz raqamli degan xulosaga kelishimiz mumkin. Raqamli iqtisodiyot raqamli texnologiyalarga asoslangan iqtisodiy faoliyatdir. Shuningdek, elektron biznes, tijorat bilan bog'liq va ularni ishlab chiqarish va raqamli tovarlar va xizmatlarni sotish bilan shug'ullanadi.[5]

Butun dunyoda raqamli texnologiyalar barcha sohalarga va odamlar hayotiga jadal kirib boryapti. Uni joriy etishga o'z vaqtida kirishgan davlatlar rivojlanib, aksincha, eskicha ish tutayotganlari taraqqiyotdan orqada qolyapti. Rivojlangan mamlakatlar raqamli iqtisodiyot yordamida yaratiladigan qo'shilgan qiymatning sezilarli darajada katta qismiga da'vogar bo'lgani holda, sust taraqqiy etgan davlatlarning bu jarayonda o'z ulushiga ega bo'lishi tobora imkonsiz bo'lib boraveradi.

ASOSIY QISM

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish pirovardida korrupsiyaga barham berish imkonini berar ekan, barcha jabhalarda bo'lgani kabi mamlakatimiz ta'lim tizimida ham sezilarli ijobiy o'zgarishlar bo'lishi muqarrar. Iqtidorlarni tanlash va tarbiyalash, ularni kasbga, ilm-fanga to'g'ri yo'naltirish mamlakatimizda inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa buyuk ajdodlarimizga munosib vorislarni

tarbiyalash, bu ulug‘ zaminda takror va takror mutafakkirlar, zabardast olimlar yetishib chiqishiga sabab bo‘ladi. Prezidentimiz ta‘biri bilan aytganda: “Uyg‘onish davri baribir bo‘ladi, o‘shanda yangi Ulug‘beklar dunyoga keladi...”

Davlatimiz rahbarining uzoqni ko‘ra bilishlari va kelajakdagi yuksak marralarga erishish raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish ortidan yuz berishini teran anglab, raqamli iqtisodiyotsiz milliy iqtisodiyotning kelajagi yo‘q ekanligini ta‘kidlashlari, xususan, hokimlar faoliyatiga baho berishning yangi mezoni sifatida raqamlashtirish qay darajada yo‘lga qo‘yilganligini belgilab berishlari bejiz emas.

Yana bir muhim jihati, avvalo aholi eng ko‘p to‘qnash kelayotgan sohalarni raqamlashtirish, odamlarning og‘irini yengil qilishga ustuvorlik qaratish lozimligiga alohida e‘tibor berilyapti. Shu maqsadda sog‘liqni saqlash, kadastr, ijtimoiy himoya, qishloq xo‘jaligi, ta‘lim yo‘nalishlarini raqamlashtirish bo‘yicha amalga oshiriladigan loyihalar belgilab olindi. Xususan, “elektron poliklinika”, “elektron kundalik”, “elektron darslik”, “o‘qituvchilarni baholash” tizimlarini barcha hududlarda joriy etish ana shular jumlasiga kiradi.

Xalqimiz kundalik hayotida ijobiy o‘zgarishlarni sezar ekan, avvalambor, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarga ishonchi va rag‘bati ortadi. Buning natijasida, jamoatchilik nazoratini kuchaytirishda faollik kuzatiladi, Yurt ravnaqi yo‘lida dahldorlik hissi ortadi, faol fuqarolik pozitsiyasi mustahkamlanadi. Albatta raqamli iqtisodiyot jamiyatda muayyan o‘zgarishlarni yuzaga keltiradi, xususan, uning mehnat sharoitlariga ta‘siri sezilarli bo‘ladi. Raqamli transformatsiya sharoitida avtomatlashtirish jarayonlarining kuchayishi, sun‘iy intellekt, ulkan ma‘lumotlar bilan ishlaydigan analitik tizimlar, robotlardan foydalanish ko‘lamining ortishi mehnat resurslari uchun o‘rinbosar bo‘lib xizmat qiladi. Natijada biznes yuritish sharoitlari takomillashib va samaradorlik sezilarli darajada ortadi.

Mazkur yo‘nalishni rivojlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 – 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmonida “Raqamli iqtisodiyotni asosiy “drayver” sohaga aylantirib, uning hajmini kamida 2,5 baravar oshirishga qaratilgan ishlarni olib borish” masalasi belgilangan [1].

Bunda “Raqamli infratuzilmani yanada rivojlantirish orqali barcha aholi maskanlarini va ijtimoiy obyektlarni hamda magistral avtomobil yo‘llarini keng polosali ulanish tarmoqlari bilan qamrab olish.

Iqtisodiyotning real sektorida hamda moliya va bank sohalarida ishlab chiqarish va operatsion jarayonlarni raqamlashtirish darajasini 2026-yil yakuniga qadar 70 foizgacha oshirish.

Dasturiy mahsulotlar industriyasi hajmini 5 baravar, ularning eksportini esa 10 baravar oshirib, 500 million AQSh dollariga yetkazish” belgilangan [1].

Shuni ta’kidlash o‘rinliki, bugungi kunda raqamli ko‘rinishdagi ma’lumotlarni saqlash, qayta ishlash va uzatish iqtisodiyot tarmog‘ida asosiy o‘rinni egallamoqda. Odatiy ish yuritish bilan taqqoslaganda katta miqdordagi ma’lumotlarni saqlash, qayta ishlash, uzatish va tahlili turli xil tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish, sotish hamda yetkazib berish imkoniyatini beradi. Raqamli iqtisodiyot alohida tarmoq emas, aslida, u “bilimlar iqtisodiyoti”ga asoslangan zamonaviy jamiyat va uning faoliyat sohalari rivojlanishining yangi tayanchi, turmush tarzidir. Axborot asosiy iqtisodiy resursga aylanib bormoqda, uni olish, saqlash va tarqatish jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston - 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi Farmonida “Mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning amaliy masalalarini hal qilish hamda axborot texnologiyalari sohasidagi qonun hujjatlarini takomillashtirish jarayonida samarali va ochiq muloqotni yo‘lga qo‘yish” [2] dolzarbligi belgilangan. Chunki raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, albatta, huquqiy tomondan aniq meyyorlar asosida mustahkamlab qo‘yilishi lozim. Respublikamizning mazkur sohada amalga oshirilayotgan ishlarida muhim omildir.

Raqamli texnologiyalar yangi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatmoqda, ular umumiy va ularning alohida elementlari bilan yuqori darajadagi bog‘liqlik va o‘zaro ta’sir bilan ajralib turadi. Raqamlashtirish tufayli masofalar insoniyat tarixida har qachongidan ham ko‘proq darajada iqtisodiy subyektlar o‘rtasida yangi aloqalarni shakllantirishga to‘sqinlik qilishdan to‘xtadi. Bu ta’sirni XIX-XX asr boshlarida dengiz, temir yo‘l va havo transportining rivojlanishi bilan taqqoslash mumkin. Tashishning yangi usullari paydo bo‘lishi tufayli tovarlarni yetkazib berish masofasi qisqardi. Postindustrial dunyoda bu ta’sir axborot eng muhim rollardan birini o‘ynay boshlagan telekommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi tufayli namoyon bo‘ladi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni ta’kidlash kerakki, raqamli iqtisodiyotda ishlash uchun bilim va ko‘nikmalarga yuqori talablar qo‘yiladi. Bundan tashqari, raqamlashtirish sharoitida iste’mol funksiyasi fuqarolardan ma’lum noyob vakolatlarini talab qiladi.[9]

Axborot shaffofligi va tarmoq markazlashtirilmagan tuzilmalar sharoitida davlat axborot sohasini boshqarish monopoliyasini yo‘qotadi, buning natijasida u iqtisodiyot va jamiyatni boshqarish resursini qisman yo‘qotadi. Shubhasiz, kelajakda axborot, boylik va resurslardan tezroq va samarali foydalana oladigan mamlakatlar, jamoalar va odamlar eng katta kuchga ega bo‘ladilar.

So'nggi bir necha o'n yilliklar jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarida sezilarli beqarorlik bilan tavsiflanadi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ularning ushbu sohalarga joriy etilishi iqtisodiy munosabatlar subyektlari uchun ham yangi xavflarni, ham yangi imkoniyatlarni yaratishga yordam beradi.

Zamonaviy raqamli iqtisodiyotda har qanday o'zgarishlar yuqori intensivlik va hatto radikal xarakterga ega bo'lishi mumkin, chunki ular ko'pincha o'rnatilgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarga putur yetkazadi. Bundan tashqari, bu o'zgarishlar mamlakatlarning ijtimoiy va siyosiy hayotiga ta'sir qiladi. Yangi raqamli iqtisodiyotning imkoniyatlari va xatarlarini batafsil ko'rib chiqish va baholash jarayoniga alohida e'tibor qaratish lozim [3].

Iqtisodiyotning moliya sektoridagi o'zgarishlar raqamlashtirish natijalariga yorqin misol bo'la oladi. Ko'pincha "raqamli iqtisodiyot" iborasi bilan boshqa atama – "fintech" ishlatiladi, chunki moliyaviy munosabatlarning o'ziga xos xususiyati ehtiyotkorlik bilan qayta ishlash va keyingi uzatishni talab qiladigan katta hajmdagi ma'lumotlarning mavjudligidir. Bugungi kunda moliyaviy iqtisodiyotning hech bir sohasi nafaqat moliyaviy munosabatlarning asosiy quroli, balki yangi moliyaviy vositalar va xizmatlarning texnologik asosini yaratuvchi raqamli texnologiyalarsiz mavjud bo'lolmaydi. Raqamli siyosatga o'tmagan tashkilot va kompaniyalar endi ilg'orroq kompaniyalar bilan raqobatlasha olmaydi.[6]

Moliyaviy faoliyatning rivojlanishi bevosita raqamli texnologiyalarning rivojlanish sur'atlariga bog'liq. Shuningdek, moliya sektorining milliy siyosatdagi muhim rolini ham ta'kidlash joiz. Raqamli iqtisodiyotni yanada rivojlantirish uchun moliyaviy munosabatlarni raqamlashtirish zarur, chunki yangi tendensiyalar: Internet-iqtisodiyot va zamonaviy iqtisodiy munosabatlarning kuchayishi elektron pul va elektron to'lov tizimlarini joriy etish va rivojlantirishni talab qiladi. Shunday qilib, raqamli iqtisodiyotni, xususan, uning risklari va imkoniyatlarini tahlil qilishda fintechga katta e'tibor berish kerak.[8]

Raqamli iqtisodiyot yangi hodisa sifatida hali to'liq tushunilmaganligi sababli, u quyidagi mumkin bo'lgan xavflar bilan tavsiflanadi:

- iqtisodiy agentlarning internetga haddan tashqari qaramligi. Uning normal ishlashini buzish iqtisodiyotning barcha darajalari faoliyatini falaj qilishi mumkin;
- texnologiya va sun'iy intellektni rivojlantirishni o'z ichiga olgan raqamlashtirish past va o'rta malaka darajasiga ega bo'lgan ishchilar uchun xavf tug'diradi;
- ta'lim tizimining raqamli iqtisodiyot ehtiyojlaridan orqada qolishi.

Shu bilan birga zamonaviy ta'lim standartlari va ularning o'zgarish sur'ati axborot texnologiyalarining rivojlanish tezligi bilan mos kelmasligini ko'rishimiz mumkin:[7]

- dunyoning turli mamlakatlari o'rtasida raqamli tafovutning kuchayishi;
- iqtisodiyot ustidan davlat nazoratining pasayishi;
- proteksionizm va import o'rni bosish siyosatini amalga oshirish imkoniyatlarini qisqartirish;
- raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishdan zamonaviy qonunchilikni rivojlantirish sur'atlarining ortda qolishi; - kiberjinoyat xavfining ortishi.

Ammo raqamlashtirishning ijobiy ta'siri va raqamli iqtisodiyotning jamiyat sohalariga ta'sirini alohida ta'kidlash joiz:

- xavfsizlik texnologiyalarini ishlab chiqish, kiberjinoyatlarning oldini olish va xavflarni boshqarish;
- aksariyat sanoat majmualari va xizmatlarini avtomatlashtirish;
- raqamlashtirish uzoq masofalarning iqtisodiy munosabatlar rivojiga salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi;
- raqamli iqtisodiyotni doimiy ravishda segmentatsiyalash va tarkibiy o'zgartirish imkoniyatlari, uning elementlarining doimiy paydo bo'lishi va yo'qolishi tufayli yuzaga keladi;
- davlat elektron xizmatlari sifatini oshirish.

Shunday qilib, biz raqamlashtirish, shubhasiz, zamonaviy jamiyat va u faoliyatining barcha sohalariga katta ta'sir ko'rsatadi, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi iqtisodiyotni to'g'ri rejalashtirish, davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi darajalarida qo'llab-quvvatlash va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni hisobga olgan holda, O'zbekiston Respublikasiga yanada rivojlanish, raqobatbardoshlikni oshirish uchun noyob imkoniyat berishi mumkin.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar va zamonaviy texnologik tartibga o'tishning davom etishi tufayli mamlakatimiz ichki iqtisodiy muammolarni hal qilish va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladi.

XULOSA

Shunday qilib raqamli texnologiyalar dunyoni yangi tusga olib kiritgani ajablanarli hol bo'lmay qoldi. Uning natijasida texnik ishlar, ortiqcha sarf xarajatlar, jismoniy va mexanik kuchlar tejalmoqda. Har qanday kuchni harakatga keltirish uchun energiya sarflanadi, ammo raqamli iqtisodiyotning moliyaviy tejam salmog'i juda kattadir. O'zbekiston ham elektron hukumatga oid qarorlar qabul qilib raqamli iqtisodiyot sari

olg'a qadam tashlamoqda. Umid qilamizki tez yillarda rivojlangan davlatlarning raqamli iqtisodiyoti qatoridan joy oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079-son Farmoni.
3. Цифровая экономика глазами студентов: материалы II Всероссийской научной конференции. Казан, 5 апреля 2021 г. /под ред. Л.Ф. Нугумановой, Н.В.Кашинной. – Казан: изд-во ИП Сагиева А.Р., 2021. – 131 с.
4. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг йиллик статистик тўпламлари. –Тошкент, 2020 й.
5. Отажонов Ш.И. Управленческие инновации на малых предприятиях. // Иктисодиёт ва таълим. –Тошкент, 2010. –№ 5. –Б. 32–36.
6. Друкер П. Эффективное управление: экономические задачи и оптимальные решения/ Пер. англ. М.Котельниковой. -М.: 2008 г. –С.288.
7. Otajonov Sh. Development of innovation activity management of small ventures in Uzbekistan: problems of formation of managerial innovation// Economy and finance. Moscow. 2010. No 1. P. 35-36.
8. Saidov M., Ochilov I., Khudaiberdieva F., Khakimov A. Processes for social and economic Development of the Network. International Journal of Scientific & Technology research, Volume 8, Issue 12, December 2019.
9. Саидов М.Х., Очиллов И.С. Университеты – гарантия развития общества. Вестник НУУз., АСТА NUUZ, 2019, 1/2/1.